GESCHIEDENIS
van
BEGRAAFPLAATS EN KAPEL
van de
Parochie van Onze Lieve Vrouw Hemelvaart
te Kampen
aan de Plasweg te IJsselmuiden
EEN PLEIDOOI TOT BEHOUD
door H.C. Diender, 1986

Toen door de gemeente Kampen op de Zandberg in IJsselmuiden een "Nieuwe Begraafplaats" werd aangelegd en in gebruik genomen, als gevolg van het verbod op begraven in en om de kerken in de steden, afgekondigd per 1 januari 1829, werden op deze "Nieuwe Begraafplaats" ook de katholieken van Kampen begraven. Sprake van een eigen begraafplaats voor de katholieke Kampenaren was er niet.
In IJsselmuiden ging dat anders. Toen daar in 1857 een parochie werd opgericht, kreeg deze nieuwe parochie al in 1860 de beschikking over een eigen kerkhof. De katholieken in Kampen gingen er toen toe over, zich op de R.K. Begraafplaats van IJsselmuiden ter aarde te laten bestellen.
Het eerste lid van de Kamper parochie, dat — in 1860 — aldus in IJsselmuiden haar laatste rustplaats vond, was geen onbekende: Engelina de Ruiter, huisvrouw van Wilhelmus Frederikus Blom, bekend geworden als de schenkers van het Liefde-gesticht in de Buiten Nieuwstraat voor de Zusters van Liefde van Tilburg, die reeds in 1861 hun zegenrijk werk voor de Kamper parochie begonnen.
Het duurde nog tot 1889, eer de Kamper parochie de beschikking kreeg over een eigen R.K. Begraafplaats, op de Zandberg, naast de "Nieuwe Begraafplaats" van de gemeente Kampen. Vóór het zover was, vielen er overigens heel wat moeilijkheden op te lossen, al beschikte de parochie Kampen al sinds 1847 over de benodigde grond voor de aanleg van de begraafplaats.

Op 16 december 1847 werden 8 akkers land op de Zandberg gekocht van Geertruida Damman, weduwe van Albertus van de Berg, voor *f* 900,-. Stuwende krachten achter deze aankoop waren pastoor H.A. Nieuwentap en

pater B.J. de Pauw, vertegenwoordigend de beide groepen, waarin van oudsher de Kamper katholieken verdeeld waren. Respectievelijk de groepen, afkomstig uit de beide schuilkerken, die Kampen sinds de hervorming kende: de "pastoorskerk" in de Rhijnvischgang (evenwijdig aan de tegenwoordige Burgwalstraat) en de "paterskerk" in de Voorstraat (hoek Blauwehandssteeg), waar de Franciscanen de scepter zwaaiden. Tussen beide groepen boterde het niet altijd. Ook niet, nadat koning Lodewijk Napoleon in 1809 de O.L. Vrouwekerk aan de Kamper katholieken teruggegeven had. Het duurde tot na het herstel van de bisschoppelijke hiërarchie in 1853 — sindsdien nog zelfs tot 1857 — eer via een definitieve regeling de scheiding werd opgelost. Bij dezelfde schikking werd trouwens bepaald, dat IJsselmuiden voortaan een eigen parochie zou hebben.

Maar terug naar de grondaankoop van 1847: de eendrachtige samenwerking tussen de beide groepen katholieken was bepaald opvallend. Tot de aanleg van een begraafplaats leidde de grondaankoop echter niet direkt. Reeds in 1847 hadden de beide geestelijken een verzoek ingediend bij de gemeente Kampen om tot aanleg over te gaan, maar dit verzoek werd door de raad niet ingewilligd. De argumentatie van de raad is voor ons begrip op zijn minst merkwaardig.

In het antwoord van de raad werd gesteld, dat het onbegrijpelijk was, dat de beide R.K. gemeentes geld hadden voor de aanleg van een begraafplaats en toch elk jaar weer een beroep deden op de gemeentelijke kas, om de nood onder hun armen te lenigen. Dat kon niet samengaan. Geen begraafplaats aanleggen, maar het geld verdelen onder de behoeftigen, was het advies. Verder werd gesteld, dat er nooit bezwaren van vroegere pastoors waren geweest om de katholieken op de "Nieuwe Begraafplaats" te begraven, bij de andere mede-christenen. De pastoor en de pater werd verweten, dat het idee wel van hen uit zou zijn gegaan, omdat er geen officiële commissie was ingesteld om te komen tot tot de aanleg van de begraafplaats.

De beide geestelijken schreven naar de deken van Zwolle, om raad bij deze volkomen onverwachte weigering van de gemeente Kampen. Ook werd de hulp ingeroepen van Gedeputeerde Staten van Overijssel en van het gemeentebestuur van IJsselmuiden. Beide instanties verklaarden geen bezwaar te hebben tegen de aanleg van de begraafplaats.

In juli 1849 was de gemeente Kampen al zover bijgedraaid, dat zij geen bezwaar meer had tegen de aanleg van de begraafplaats, uiteraard mits de algemeen geldende voorschriften in acht werden genomen. Dat hield b.v. in, dat er niet binnen een afstand van 35 meter van de belendende bebouwing mocht worden begraven.

Op 25 oktober 1849 zonden Gedeputeerde Staten van Overijssel bericht

van geen bezwaar, en op 5 april 1850 besloot de raad der gemeente Kampen weliswaar geen toestemming te verlenen, maar de "Nieuwe Begraafplaats" uit te breiden en het nieuwe deel voor de "katholieke lijken" te bestemmen. Er mocht ook een kapel op worden gebouwd, maar de administratie bleef bij de gemeente Kampen.
Vermoedelijk door het op handen zijnde herstel van de bisschoppelijke hiërarchie besloot het kerkbestuur toch maar te wachten met verdere plannen. Het feit, dat vanaf 1860 de katholieken van Kampen op het kerkhof van de parochie IJsselmuiden konden worden begraven, maakte voorts de aanleg van een eigen begraafplaats niet meer zo urgent. De aangekochte grond werd van 1851-1858 verhuurd aan het te Kampen gelegerde Instructiebataljon voor *f* 60,- per jaar, als oefenterrein. In de jaren 1860-1865 werd het land verhuurd aan een landbouwer.
Door het uitbreken van de cholera werd de zaak van een eigen begraafplaats weer bijzonder aktueel, al bleven besluiten uit. Er stierven in de Kamper parochie anno 1868 niet minder dan 65 personen aan deze besmettelijke ziekte. Hun stoffelijke overschotten werden naar een lijkenloods gebracht, die op de algemene begraafplaats was neergezet. Dit omdat deze ziekte schijndood veroorzaakte. In verband met de besmetting vreesde het kerkbestuur van Kampen, dat het kerkbestuur van IJsselmuiden zou besluiten, deze overledenen niet meer op hun kerkhof te laten begraven. In Kampen kan men dat ook wel begrijpen, maar dan zullen de katholieke overledenen op de "Nieuwe Begraafplaats" in ongewijde aarde moeten worden begraven, en dat zal de smart voor hen die achterblijven alleen maar vergroten.
In die tijd was er weer van gemeentelijke zijde sprake om een gedeelte van de "Nieuwe Begraafplaats" in te richten voor de katholieken. De bepaling, dat daar geen enkele liturgische ceremonie mag plaatsvinden, maakt het echter voor de pastoor onmogelijk, met dit plan in te stemmen. Bij schrijven van 17 juli 1866 nam de gemeente Kampen het aanbod terug.
Op 7 september 1866 schreef pastoor H.H. Nieuwenhuis aan de aartsbisschop, dat hem na mondeling overleg met de burgemeester gebleken was, dat de gemeente Kampen niet ongenegen was een subsidie te geven voor de aanleg van een katholieke begraafplaats, als de parochie af zou zien van een deel van de "Nieuwe Begraafplaats". De aartsbisschop gaf toestemming om met de gemeente Kampen verder te overleggen. Dat zal echter op niets zijn uitgelopen, want in juli 1870 werd het land verhuurd voor *f* 35,- per jaar, voor de duur van twaalf jaar, aan J. Rekveld.
In 1885 werd er naast het stuk grond, bestemd voor de aanleg van de begraafplaats, nog een stuk grond met twee huizen bijgekocht. De gemeente Kampen nam toen weer een stuk grond van de parochie over tot

Uitgevoerd ontwerp van de voorzijde van de kapel door A.C. Boerma, 1889 (Archief O.L.V.-kerk).

uitbreiding van de "Nieuwe Begraafplaats". De twee huizen bleven van de parochie.

Het duurt dan tot 1888 eer er weer wat gebeurt. De drie naaste buren van de aan te leggen begraafplaats, A. de Ruiter, Piet Klooster en W. v.d. Kolk, verklaren schriftelijk geen enkel bezwaar te hebben tegen de aanleg. Op 20 december 1888 geeft de aartsbisschop van Utrecht, Mgr. P.M. Snickers, machtiging om geld te lenen voor de aanleg en inrichting van de begraafplaats tot een bedrag van ten hoogste 6000 gulden. Op 27 maart 1889 verklaart de gemeente IJsselmuiden opnieuw, geen bezwaar te hebben tegen de aanleg.

Aanleg begraafplaats en bouw kapel

Vanaf 1 mei 1889 kon er op de inmiddels ingewijde begraafplaats worden begraven. Als eerste werd op 4 mei Anna Maria Bremer ter aarde besteld. Ook op 1 mei kwam de machtiging binnen waarbij de aartsbisschop toestemming verleende tot het bouwen van een kapel voor maximaal *f* 5000,-. Men had al kontakt opgenomen met de Amsterdamse architekt A.C. Boerma, die reeds in maart een schetstekening stuurde van een kapel in kruisvorm, met op de linker kruisarm een torentje. Onder de kapel was een grafkelder voor de H.H. geestelijken. Het kostte *f*1400,- meer en dat was niet de bedoeling, dus ging dat niet door. Hij maakte in april een nieuw ontwerp, waarbij de kruisvorm verviel en het torentje op de voorgevel gezet werd, precies zoals wij de situatie nu nog kennen. Tevens ontwierp hij het mooie hek voor de ingang van de begraafplaats, dat *f* 450,- kostte. (Het hek werd in 1978 omver gereden maar weer keurig hersteld.)

Op 18 mei 1889 vond de officiële aanbesteding plaats van kapel en hek; de laagste inschrijver was J. Gerrits uit Kampen voor *f* 5845,-. Op 23 mei werd hem de bouw gegund. Bestek en voorwaarden zijn nog aanwezig. Weer ging niet alles naar wens. Op 23 september 1889 zou de oplevering plaats moeten vinden, maar op 22 oktober was dat nòg niet gebeurd. Door deurwaarder G. v. Oirschot werd J. Gerrits de wacht aangezegd. Er ontstond een stevig meningsverschil tussen architekt en aannemer, maar de kapel kwam toch af.

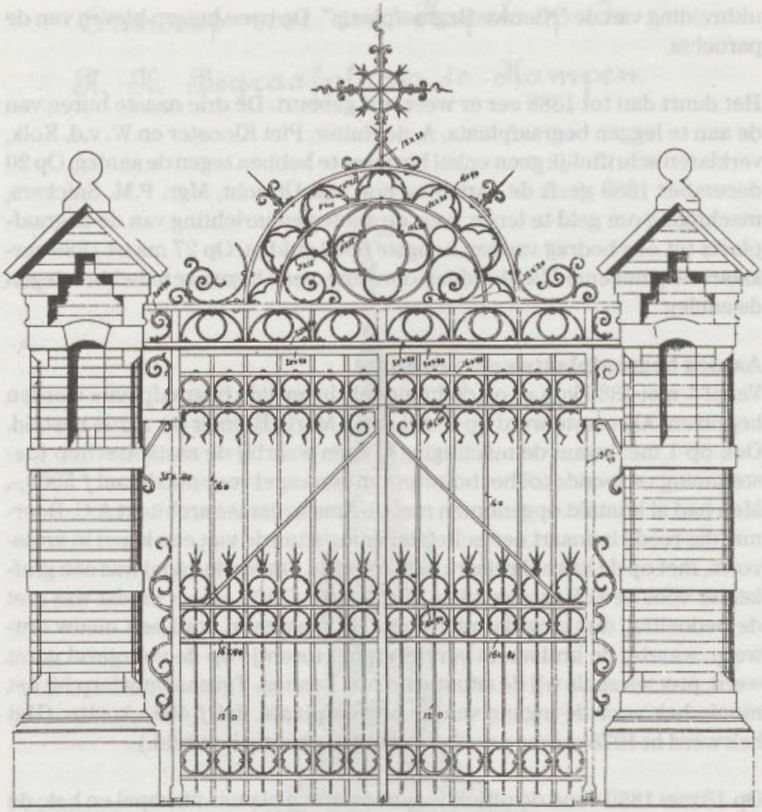

Uitgevoerd ontwerp van toegangshek begraafplaats aan de Plasweg te IJsselmuiden door A.C. Boerma, 1889 (Archief O.L.V.-kerk).

Aardig is nog, dat als extra werk een gedenksteen werd ingemetseld, met het opschrift:

R.K. KERKBESTUUR KAMPEN
R. VERHOEVEN, Pastoor
J.W. de Jong
J.H.A. Thomas
J.A. Rekvelt
G.P. Rekveld
12 Juli 1889

De steen kostte *f* 24,25 en het plaatsen er van *f* 2,-.

Nu de kapel klaar was moest er nog een inventaris komen. J. van Hulzen maakte een ontwerp voor een altaar, dat *f* 100,— moest kosten. De pastoor vond, dat er nog wel wat vereenvoudigd kon worden en het altaar werd gemaakt voor *f* 75,-. De gebr. Gerrits werd het maken van de kapelbankjes gegund voor *f* 132,-. Op het altaartje kwamen vier 17e eeuwse, gegoten kandelaartjes, afkomstig uit de O.L. Vrouwekerk. Bij de firma Jansen uit Tilburg bestelde men vier draaglantaarns en een draagkruis. Dezelfde firma stuurde ook als zichtzending een groot kruis voor op de begraafplaats. Helemaal naar Kampen! Het werd niet goed bevonden en dus ging het weer retour. Later is er toch kontakt geweest met een Tilburgse firma over een groot kruis, maar of dat het kruis is, dat nu voor de kapel staat, heb ik niet kunnen vinden.
In oktober 1889 informeert de pastoor bij de architekt naar een kleine luidklok voor in de toren. Dit klokje draagt als opschrift: Petit & Fritsen Me Fuderunt (Petit & Fritsen hebben mij gemaakt). Verdere benodigdheden — wijwateremmer met kwast, wierookvat met scheepje en miskleren — zullen later zijn aangeschaft. Gegevens hieromtrent ontbreken.

Inwijding kapel

Weer op 1 mei, maar dan in 1890, was het eindelijk zover, dat de kapel kon worden ingewijd. Dit gebeurde door de deken van Zwolle, J.P. van Santen. Hij deed het in tegenwoordigheid van vele geestelijken uit de omgeving. Er werd een plechtige H. Mis opgedragen voor de zielerust van allen, die vanaf 1 mei 1889 op de nieuw aangelegde begraafplaats waren begraven. De totale kosten van aanleg van begraafplaats en kapel hadden *f* 8.853,61 bedragen. Er was binnengekomen aan giften een bedrag van *f*8.857,-. Men hield dus nog *f* 3,39 over. Er moest een speciale machtiging aan de aartsbisschop worden gevraagd voor de overschrijding van de begroting. Deze werd op 6 december 1890 (een St. Nicolaascadeautje?) verkregen. Op 15 december 1890 werden de rekeningen door deken van Santen goedgekeurd.
Naast de kapel werd nog een houten opbergschuur gebouwd. Die had men helemaal vergeten, maar ze bleek toch wel nodig.
En zo hadden de katholieken van Kampen eindelijk een waardige rustplaats voor hun overleden medeparochianen.

Besloten werd, gedurende de zes zomermaanden maandelijks een H. Mis in de kapel op te dragen. Dit gebruik werd op een bepaald moment afgeschaft. Onder pastoor M.J.G. Gasman werd het opnieuw ingevoerd, maar na een paar jaar was het wederom gebeurd. Voor zoiets lag de begraafplaats ook wel erg ver weg.

We zullen voorbijgaan aan onderhoudsbeurten voor afrastering en kapel en aan de reglementen voor de begraafplaats. Belangrijk is wèl het volgende: Was het tot de zestiger jaren gebruikelijk om de overledene de absoute te geven in de kapel, in de jaren daarna werd dit in de O.L. Vrouwekerk gedaan, waarmee de kapel in feite haar functie verloor.
In 1965 werd de inventaris voor zover dit mogelijk was naar de O.L.Vrouwekerk overgebracht: een neogotisch misboekstandaard, drie 17e eeuwse kandelaartjes, twee lantaarns, een wierookvat met scheepje, een wijwateremmer met kwast, een altaarbelletje, een los wierookscheepje en een kaarsendovertje. De speciaal voor de begraafplaats aangeschafte miskleren waren de moeite van het meenemen niet meer waard. In 1984 werd het altaartje naar de Kamper parochiekerk overgebracht. Het staat tegen de sluitmuur van de noordbeuk.

Afbraak werd restauratie

In 1969 werd bij een sloper prijsopgave gevraagd voor het slopen van de kapel. Het moest *f* 5000,- kosten. Toen het gelukkig niet doorging werd het idee geopperd om het torentje er af te slopen en het dak door tetrekken tot aan de voorgevel. Dat zou een zeer te betreuren ingreep zijn geweest. Juist het ranke torentje geeft de kapel haar aardige aanzien. Waarom weet ik niet, maar vermoedelijk omdat men het toch zonde vond het kapelletje te slopen, werd in 1969 in plaats van tot sloop, besloten tot het opknappen van de buitenkant. De muren werden waar nodig gerepareerd, de dakbedekking en de goten werden vernieuwd.
Jaren blijft het dan weer stil rondom het kapelletje, dat nu alleen nog dienst doet als kleedruimte voor de priester, als opbergplaats en voor het luiden van de klok. Twee oude doodsbaren, één uit de O.L.Vrouwekerk en één van de begraafplaats zelf, worden er o.m. bewaard.
Op een parochieavond in de Flevokerk in 1984 wordt er dan weer over de kapel gesproken. Eerst over opknappen door parochianen, maar dan komt ook weer een plan tot sloop ter tafel. Monumentenzorg werd ingeschakeld om dat te voorkomen, maar zei voorlopig geen geld te hebben en bovendien een bestemming voor de kapel te willen vernemen. En er was geen bestemming. Het lot van de kapel leek hiermee bezegeld. In december 1985 werd opnieuw prijsopgave voor het slopen gevraagd. De sloopkosten bleken *f* 6250,- exclusief BTW en verdere voorzieningen te zijn.

Pleidooi voor behoud

Na het vorenstaande over begraafplaats en kapel wil ik, en ik hoop velen met mij, graag dat het idee van sloop wordt verlaten en tot opknappen van de kapel zal worden besloten. In deze kapel ligt immers een stuk van onze

parochie-historie. Bijna 100 jaar is zij een sieraad geweest voor de begraafplaats en omgeving. Haar hoge spits is een baken, dat al van ver gezien wordt. Het moet toch mogelijk zijn het bedrag, dat de sloop kost, aan te wenden tot behoud van de kapel? Ook het bedrag voor vervanging van de schuur naast de kapel kan bij het bedrag voor restauratie gevoegd worden. Een eventueel tekort is toch wel door een aktie in de parochie op te brengen? In het verleden is offerbereidheid bewezen; denk maar aan het restauratie- en het klokkenfonds. En het bedrag dat nu nodig is, zal veel lager zijn dan voor die fondsen nodig was.
De bestemming van de kapel als bergplaats van ter plaatse benodigde goederen hoeft niet direkt verkeerd te zijn. Door deze bestemming is het handhaven van de kapel nodig, omdat zij een funktie heeft. Wel niet die, waarvoor zij in 1889 gebouwd werd, maar wie kon toen vermoeden, dat kerkelijke gebruiken zo zouden veranderen, dat de met zoveel moeite tot stand gekomen kapel daardoor buiten gebruik zou raken?

Er werd vanuit de parochie een comité "Behoud kerkhofkapel" opgericht en in oktober 1986 werd via een zakjesaktie begonnen met het inzamelen van de nodige financiën voor het herstel. Dat de restauratie velen, binnen en buiten de parochie, aansprak moge blijken uit de vele giften die daarna werden ontvangen. In juni 1987 werd met de restauratie begonnen. September 1987 was er reeds een bedrag van *f* 43.000,— bijeengebracht. Bij het verschijnen van deze almanak zullen de werkzaamheden aan de buitenzijde van de kapel zijn afgerond en is een klein maar waardevol kapelletje behouden voor de toekomst.

Geraadpleegde bronnen en literatuur

Archief Onze Lieve Vrouwekerk: Ordner K5, letter B-F, Bescheiden begraafplaats. Notulen Kerkbestuur 1884-1960. Register Memoriale I, dl. 2. Overledenen 1846-1861. Parochiegids 1950. Kerkelijk Kunstbezit, Ordner K1, letter Q.

Pastoor M.J.G. Gasman, Gedachtenisrede bij het 100-jarig bestaan van de parochie Kampen, 1957.

H. Schelhaas/B. Molenaar, Graven en begraven in Overijssel, Jaarboek Overijssel 1981.